

Γ3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

1^η παράγραφος

**Βενιζελισμός και
οικονομία**

Οικονομικό
πρόγραμμα Βενιζέλου
(Φιλελευθέρων)

1910-1922

+σσ. 92-93

Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε συνοπτικά «βενιζελισμός». Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

Γ3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

2η παράγραφος

Έλληνες αστοί του
εξωτερικού &
Πολιτική Βενιζέλου

ΡΟΛΟΣ
ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΑΙΤΗΜΑΤΑ

Ο Βενιζέλος δεν ήταν μόνος στη διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης των νέων επιλογών. Συσπείρωσε γύρω του μια δραστήρια αστική τάξη που εξακολουθούσε ακόμα να πλουτίζει σε όλη τη λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου και που φιλοδοξούσε να κυριαρχήσει και πολιτικά στο χώρο όπου άπλωνε τις οικονομικές της δραστηριότητες. Κατά την περίοδο αυτή, υπήρχε ακόμα ισχυρή ελληνική οικονομική παρουσία στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, στη λεκάνη του Δούναβη και το εσωτερικό της Ρουμανίας, στον Πόντο και τα μικρασιατικά παράλια, στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη, τη Θεσσαλονίκη, την Αίγυπτο, το Σουδάν, την Αλεξάνδρεια. Όλος αυτός ο πλούτος μπορούσε να διασφαλιστεί μόνο μέσα από τη δημιουργία ενός ισχυρού εθνικού κέντρου, μιας περιφερειακής δύναμης ικανής να παρεμβαίνει και να προστατεύει τα συμφέροντα των πολιτών της. Επρόκειτο για ένα αίτημα αρκετά κρίσιμο, σε μια εποχή κατά την οποία πολλά εθνικιστικά κινήματα έκαναν αισθητή την παρουσία τους.

Γ3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

2η παράγραφος

Έλληνες αστοί του
εξωτερικού &
Πολιτική Βενιζέλου

ΡΟΛΟΣ

ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ΑΙΤΗΜΑΤΑ

Για τους λόγους αυτούς η Μεγάλη Ιδέα και οι προϋποθέσεις της -ο εκσυγχρονισμός του κράτους- αποτέλεσαν ισχυρά ιδεολογικά, πολιτικά και οικονομικά ερείσματα για τη διεκδίκηση της Μεγάλης Ελλάδας με πιθανότητες επιτυχίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι στα χρόνια αυτά της μεγάλης προσπάθειας οι προϋπολογισμοί του κράτους ήταν συνήθως πλεονασματικοί. Το 1911 τα έσοδα του προϋπολογισμού ήταν 240.000.000 και τα έξοδα μόνο 181.000.000 δραχμές, παρά τις αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες.

Γ3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

3η παράγραφος

Εθνική οικονομία 1910

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Πρόοδος οικονομίας

Συμβολή υπερπόντιας
μετανάστευσης

Το 1910 οι πρόοδοι της εθνικής οικονομίας ήταν εμφανείς. Η αγροτική κρίση αντιμετωπίστηκε με την υπερπόντια μετανάστευση, η οποία, κατά την εποχή αυτή, πήρε μεγάλες διαστάσεις. Η μετανάστευση στις ΗΠΑ όχι μόνο εκτόνωσε τις κοινωνικές εντάσεις που δημιούργησε η σταφιδική κρίση αλλά πολύ γρήγορα ενίσχυσε την οικονομία της υπαίθρου μέσω των πολύ σημαντικών εμβασμάτων των μεταναστών.

Γ3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

4η παράγραφος

**ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ
ΠΟΛΕΜΩΝ**

Αύξηση
έκτασης/πληθυσμού

Νέες οικονομικές
προοπτικές

Το κόστος των Βαλκανικών πολέμων ήταν σημαντικό, δεν κλόνισε όμως την εθνική οικονομία, όπως συνέβαινε με τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις του 19ου αιώνα. Επιπλέον, στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα βγήκε ιδιαίτερα κερδισμένη από τον πόλεμο. Ενσωμάτωσε πλούσιες περιοχές (Ηπειρο, Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, Νησιά του Αιγαίου, Κρήτη) και εκατομμύρια νέους κατοίκους. Τα εδάφη της αυξήθηκαν κατά 70% περίπου (από 65.000 σε 108.800 τετρ. χλμ.) και ο πληθυσμός της κατά 80% (από 2.700.000 σε 4.800.000 κατοίκους). Το κυριότερο όμως ήταν οι νέες οικονομικές προοπτικές. Τα νεοαποκτηθέντα εδάφη ήταν ως επί το πλείστον πεδινά και αρδευόμενα, πράγμα που δημιουργούσε άριστες προοπτικές για τη γεωργική παραγωγή.

Γ3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

4η παράγραφος

**ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ
ΠΟΛΕΜΩΝ**

Μειονοτικό πρόβλημα

Πιστοληπτική
ικανότητα

Το κύριο πρόβλημα ήταν η παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων στις περιοχές αυτές. Στη σχετικά ομοιογενή Ήπειρο, για παράδειγμα, δίπλα στους 166.000 Έλληνες υπήρχαν, το 1914, 38.000 μουσουλμάνοι (αλβανικής κυρίως καταγωγής) και μερικές χιλιάδες Εβραίοι. Οπωσδήποτε όμως, η Ελλάδα έγινε υπολογίσιμη πλέον δύναμη και η εμπιστοσύνη που ενέπνεε στις αγορές χρήματος και πιστώσεων αυξήθηκε σημαντικά. Η χώρα ήταν έτοιμη να αφιερωθεί στο δύσκολο έργο της ενσωμάτωσης των νέων περιοχών, όταν ξέσπασε, το καλοκαίρι του 1914, ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος.

1. Ένα μεγάλο μέρος των μικροαστικών εμπορικών στρωμάτων συντάχτηκαν με το βενιζελικό εγχείρημα. Στη φωτογραφία η πρόσοψη και το εσωτερικό του εμποροραπτικού οίκου του Χρ. Πολίτη. Αθήνα, Φωτογραφικό Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α. © Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
<http://www.ime.gr/chronos/13/gr/general/gallery/economy/ind001.html>

2. Τα αστικά στρώματα που αναπτύσσονται στις πόλεις των αρχών του αιώνα συμπαρασύρονται από τις νέες μόδες στην ένδυση, τη διασκέδαση και τη συμπεριφορά. Αθήνα, Φωτογραφικό Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α. © Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
<http://www.ime.gr/chronos/13/gr/general/gallery/economy/ind001.html>

▲ Έλληνες μετανάστες στο κατάστρωμα πλοίου με προορισμό την Αμερική. Λάδης, Φ., Όπου γη Ελλάδα: Το έπος της μετανάστευσης σε εικόνες, εκδόσεις Μνήμες, Αθήνα 1997, σ. 17. © Φ. Λάδης.

http://www.ime.gr/chronos/13/gr/general/gallery/domestic_policy/ind001.html

Το κόστος των Βαλκανικών πολέμων:

- ❑ ήταν σημαντικό,
- ✓ δεν κλόνησε όμως την εθνική οικονομία, όπως συμβαίνει με τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις του 19ου αι.

Επιπλέον, στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα βγήκε ιδιαιτέρως **κερδισμένη** από τον πόλεμο.

- ❑ Ενωσιμότητα:
- ✓ **πλούσιες περιοχές** (Ήπειρο, Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, Νησιά του Αιγαίου, Κρήτη)
- ✓ και **εκατομμύρια νέους κατοίκους**.
- ❑ Τα **εδάφη** της:
- ✓ **αυξήθηκαν** κατά 70% περίπου (από 65.000 σε 108.800 τετρ. χλμ.)
- ❑ και ο **πληθυσμός** της:
- ✓ κατά 80% (από 2.700.000 σε 4.800.000 κατοίκους).
- ❑ Το κυριότερο όμως ήταν οι **νέες οικονομικές προοπτικές**.
- ✓ Τα νεοαποκτηθέντα εδάφη ήταν ως επί το πλείστον πεδινά και αρδευόμενα, → πράγμα που δημιουργούσε **άριστες προοπτικές** για τη γεωργική παραγωγή.

Το κύριο πρόβλημα ήταν:

- ❑ η **παρουσία ισχυρών μειονοτικών ομάδων** στις περιοχές αυτές.
- ✓ Στη σχετικά ομοιογενή Ήπειρο, για παράδειγμα,
- διπλά στους 166.000 Έλληνες
- υπήρχαν, το 1914, 38.000 μουσουλμάνοι (αλβανικής κυρίως καταγωγής)
- και μερικές χιλιάδες Εβραίοι.

Όπωςδήποτε όμως, η Ελλάδα έγινε

• υπολογισμη πλέον δύναμη

• και η εμπιστοσύνη που ενέτινε στις αγορές χρήματος και πιστώσεων αυξήθηκε σημαντικά.

Η χώρα ήταν έτοιμη να αφιερωθεί στο δύσκολο έργο της ενσωμάτωσης των νέων περιοχών, όταν ξέσπασε, το καλοκαίρι του 1914, ο **Α' Παγκόσμιος πόλεμος**.

◀ Ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936).

Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, Φωτογραφικό Αρχείο Ε. Βενιζέλου αρ. ευρετ. 173. © Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.

<http://www.ime.gr/chronos/13/gr/general/gallery/economy/ind001.html>

► Πρώτη σελίδα της εφημερίδας Πατρίς στις 2 Απριλίου 1918. Αθήνα, Φωτογραφικό Αρχείο Ιδρύματος Ιστορίας Ε. Βενιζέλου. © Ίδρυμα Ιστορίας Ε. Βενιζέλου, Αθήνα.

<http://www.ime.gr/chronos/13/gr/general/gallery/economy/ind001.html>

«βενιζελισμός» : Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε συνοπτικά «βενιζελισμός». Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

ΘΕΜΑ 1

ΠΗΓΗ

Βενιζελισμός: Αστικός Εθνικισμός Αστικός Εκσυγχρονισμός

Γέρα και πίσω από το χάρισμα του ηγέτη του, η ανεπανάληπτη δυναμική του Βενιζελισμού πηγάζει από έναν εξίσου ανεπανάληπτο συνδυασμό αστικού εθνικισμού και αστικού εκσυγχρονισμού, σε αδιάσπαστη και διαλεκτική ενότητα. Από την πρώτη στιγμή, το 1910, ο εκσυγχρονισμός τέθηκε στην υπηρεσία της εθνικής ολοκλήρωσης. Με τη σειρά της, η εθνική ολοκλήρωση υπηρετείται τον εκσυγχρονισμό μέχρι το τέλος, προσφέροντας την αναγκαία πολιτική και ιδεολογική του νομιμοποίηση. Στο γενικό αυτό επίπεδο, γίνεται φανερή η άρρηκτη συνέχεια και συνέπεια του Βενιζελισμού (και του Βενιζέλου προσωπικά). Αν πρέπει κανείς να διακρίνει δύο φάσεις, ίσως περίπου διάρκειας, είναι επειδή το περιεχόμενο της εθνικής ολοκλήρωσης άλλαξε αναγκαστικά και ριζικά μετά την Καταστροφή του 1922. Πριν, σήμανε πρωταρχικά την απελευθέρωση των αλυτρώτων με την αντίστοιχη εδαφική επέκταση του εθνικού κράτους. Μετά, σήμανε αποκλειστικά την αφομοίωση των πρώην αλυτρώτων ως Νέων Χωρών ή ως προσφύγων πια και την επίτευξη εθνικής ομοιογένειας και μιας νέας εθνικής ταυτότητας μέσα στα οριστικά πλέον κρατικά σύνορα. Έτσι, κατά την πρώτη ηρωική περίοδο του Βενιζελισμού (1910-1920), ο αστικός εκσυγχρονισμός συναρθρώθηκε με τον αλυτρωτισμό, με ιδεολογικό επιστέγασμα τη Μεγάλη Ιδέα. Κατά τη δεύτερη περίοδο (1922-1932), ο αστικός εκσυγχρονισμός συναρθρώθηκε με την οικοδόμηση ενιαίου εθνικού κράτους, με ιδεολογικό επιστέγασμα την Αβασίλευτη Δημοκρατία στην οποία ο Βενιζελισμός επιχείρησε να προσδώσει ευρύτερο ιδεολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Ως ανεπανάληπτος συνδυασμός αστικού εκσυγχρονισμού και αστικού εθνικισμού, ο Βενιζελισμός στηρίχθηκε σε εξίσου ανεπανάληπτες ιστορικές προϋποθέσεις (που έλπιαν από τα προγενέστερα εγχειρήματα του Μαυρο-κορδάτου και του Τρικούπη). Εκμεταλλεύτηκε οδίστακτα και δημιουργικά μία σειρά από διεθνείς συγκυρίες κατά την περίοδο 1910-1920, που πρόσφεραν τις καλύτερες αλλά και τελευταίες ευκαιρίες πραγμάτωσης της Μεγάλης Ιδέας, ως συνεπούς και ρεαλιστικού αλυτρωτισμού. Για πρώτη και τελευταία φορά, άλλωστε, τα συμφέροντα του βρετανικού ιμπεριαλισμού συνέπεσαν και συμπορεύτηκαν με τις ελληνικές εθνικές επιδιώξεις ...

Γ. Θ. Μαυρογορδάτου, «Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός», στο: Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός, επιμ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτος - Χρ. Χατζηιωσήφ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1992, σ.10.

☞ Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του παραθήματος και τις ιστορικές σας γνώσεις, να σχολιάσετε την άποψη ότι ο Βενιζελισμός αποτελούσε «συνδυασμό αστικού εθνικισμού και αστικού εκσυγχρονισμού».

➡ Με βάση το περιεχόμενο των κειμένων και τις ιστορικές σας γνώσεις : Να ερμηνεύσετε την αυξανόμενη του αριθμού των μεταναστών κατά την περίοδο 1896-1935 και να αναφερθείτε στις συνέπειες που είχαν οι μεταναστεύσεις στην οικονομία της Ελλάδας.

ΘΕΜΑ 2

ΠΗΓΗ 1

[...] καθώς η Ελλάδα είχε υπερπληθυσμό, αντιμετώπιζε χωρίς προβλήματα την απώλεια των μεταναστών. Στα χωριά, όπου παρουσιάζονταν οι μεγαλύτερες δυσκολίες, ο γυναικείος πληθυσμός έκανε όλες τις δουλειές που έπρεπε να γίνουν. Από μια άποψη μάλιστα η μεταναστευτική κίνηση ενέτεινε την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας. Οι μετανάστες έσπευναν στα σπλάχνα τους μεγάλο χρηματικό εύρος. Το συνολικό ποσό των επενδύσεων έφτανε το 1911 τα 58 εκατομμύρια δραχμές. Τα ποσά αυτά δίδαν στις οικογένειες τη δυνατότητα να εξοφλήσουν τα συνδεδεμένα δάνεια και τα άλλα χρέη τους. Τους επέτρεπε μάλιστα να επενδύουν χρήματα στη γη, που η αξία της ανέβαινε. Συνεπώς, η εκροή αυτή των δολαρίων που ισοδυναμούσε με το ένα τρίτο των εσόδων της Ελλάδας από τις «εξωτερικές» της, βελτίωσε το ελληνικό εμπορικό ισοζύγιο και μείωσε το τραπεζικό έλλειμμα. Είναι αυτονόητο ότι ένα μέρος των χρημάτων που επένδυονταν από το εξωτερικό επενδύονταν σε βιομηχανικές και εμπορικές επιχειρήσεις.

Η χρησιμοποίηση επέκταση των επιχειρήσεων αυτών δημιουργήθηκε μια αλληλεπιδραστική γκάμα μεγάλων επιχειρήσεων, που έπαιρνε και πάλι το δρόμο της ανεξαρτητής παραγωγής.

Douglas Dakin, Η Εξέλιξη της Ελλάδας 1770-1923, Μεταφρασμένο Έργο Εθνικής Τραπεζής, 1979, σ. 379-327.

Πίνακας 8

Η μετανάστευση στο εξωτερικό κατά την περίοδο 1896-1935

ΕΤΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
1896-1900	12.000
1901-1905	51.000
1906-1910	122.000
1911-1915	128.000
1916-1920	67.000
1921-1925	50.000
1926-1930	41.000
1931-1935	15.000

ΘΕΜΑ 3

ΠΗΓΗ 1. Η μετανάστευση προς τις Η.Π.Α.

Η μετανάστευση προς τις Η.Π.Α. -κυρίως σ' ότι αφορά τις άμεσες αιτίες της- αποτελεί απάντηση σ' ένα περιστασιακό πρόβλημα των Ελλήνων μικροκαλλιεργητών, τη σταφιδική κρίση που συντάραξε ολόκληρη την Πελοπόννησο στο διάστημα 1895-1910.

ΠΙΝΑΚΑΣ : Η μετανάστευση προς τις Η.Π.Α. (1890-1929)

	Αριθμός μεταναστών (σε χιλιάδες)	Πληθυσμός το 1910 (σε χιλιάδες)	%
Ελλάδα	370	2.800	13,2
Ιταλία	4.776	34.700	12,7
Ισπανία	109	20.000	0,5
Πορτογαλία	203	5.500	3,7
Ρουμανία	85	7.200	1,2
Βουλγαρία	65	4.300	1,5

Πηγή: 1) «United States Department of Justice», στο Τσούρη, σ.234, 2) B.R.Mitchell, «The Fontana economic History of Europe, Statistical Appendix 1700-1914», Λονδίνο και Γαλλία 1971, σσ. 14-15. Κ. Τσουκιά, Εξόριση και αναπαράγνση, σσ. 148-149

ΠΗΓΗ 2. Συνέπειες της υπερπόντιας μετανάστευσης

Είναι άλλωστε ενδιαφέρουσα και από άλλη άποψη η εξέταση των συνεπειών της υπερπόντιας μετανάστευσης. Οδήγησε σε οπισθενεργά αποτελέσματα - παρόμοια και αντίστοιχα με τα αποτελέσματα της μετανάστευσης που προηγήθηκε και κατευθυνόταν προς τα μεσογειακά εμπορικά κέντρα. Καθώς η μείωση του αγροτικού πληθυσμού από την υπερπόντια μετανάστευση είχε για τις μικρές αγροτικές ιδιοκτησίες αποτελέσματα περισσότερο σταθεροποιητικά παρά αποδιορθωτικά, στο οικονομικό επίπεδο, η αποστολή γραμματίων από τη μεριά των απόδημων αποτελεί συμπληρωματικό εισοδηματικό πόρο για ένα μεγάλο μέρος της μόνιμα εγκατεστημένης αγροτιάς. Ο εισοδηματικός πόρος αυξάνεται σημαντικά, και μπορούμε να υπολογίσουμε ποσοτικά το σύνολό του ξεκινώντας από το 1914.

ΠΗΓΗ 4 : Οι συνέπειες της υπερπόντιας μετανάστευσης για την ελληνική οικονομία

Ανεξάρτητα από τα συνολικά αποτελέσματα που είχε το φαινόμενο στην ελληνική οικονομία, είναι σαφές ότι συνέβαλε αποφασιστικά στην ενίσχυση των μικρών αγροτικών οικογενειακών επιχειρήσεων. Όπως παρατηρεί ο Πολύζος, το άθροισμα των κεφαλαίων που αποστέλλονται από τους μετανάστες, αντιπροσώπευε συχνά τεράστια ποσά. Υπολογίζεται ότι σ' ένα χωριό ορεινής περιοχής, στις 93.000 χρυσές δραχμές (ύψος ετήσιων εξόδων του πληθυσμού) οι 37.000, δηλαδή το 40% καλυπτόταν από τα εμβάσματα των ομογενών της Αμερικής. Πολλοί χωρικοί που εγκατέλειψαν τον τόπο τους, ξαναγύρισαν αργότερα έχοντας κάνει μεγάλο κομπόδεμα.

Γενικά, αν σκεφτούμε ότι οι άμεσοι φόροι της γεωργίας έφταναν το 1910 σε 10 εκατομμύρια χρυσές δραχμές, είναι φανερό ότι παρ' όλο που μόνο ένα τμήμα των 60-70 εκατομμυρίων (που αντιπροσώπευαν τα εμβάσματα το 1914) διαχέιυονταν στις αγροτικές οικογένειες, η συμβολή τους είχε σημαντικό αντίκτυπο. Είναι, λοιπόν, βέβαιο ότι η μετανάστευση όχι μόνο δε συνεπιφέρει το ξεπούλημα ή την εγκατάλειψη της γης, αλλά η αδιάκοπη οικονομική ενίσχυση μειώνει αισθητά τα επιτόκια ενώ αυξάνει συγχρόνως την αξία της γης στις επαρχίες αυτές, κυρίως στην Πελοπόννησο όπου βρίσκονται οι αρχαιότερες κοπίδες μετανάστευσης προς την Αμερική.

Κ. Τσουκαλά, Εξάρτηση και αναπαραγωγή, σσ. 158-159

ΠΗΓΗ 5 : ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ : Άμεση οικονομική προορμηση από τις Η.Π.Α. στην Ελλάδα για αναπαράσταση γενεών αργότερα

	εκατομμύρια δραχμές αργότερα
1914	90
1915	90
1916	97
1917	90
1918	140
1919	130
1920	170
1921	130
1922	200
1923	130
1924	137

Πηγή : Ζωάκης, κ.α., σσ. 41-48

➡ Με βάση το περιεχόμενο των κειμένων και τις ιστορικές σας γνώσεις :

- α)Να προσδιορίσετε τα αίτια της υπερπόντιας μετανάστευσης.
- β)Να αναλύσετε τις συνέπειες της υπερπόντιας μετανάστευσης στην οικονομική ζωή της Ελλάδας